

DOI 10.36074/logos-19.12.2025.003

ЦИФРОВИЙ ФЕТИШИЗМ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ

Чатченко Тарас Юрієвич¹

¹ аспірант 4-го року навчання

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, УКРАЇНА

ORCID ID: 0000-0002-5030-864X

Розгортання інформаційно-мережевих технологій зміщує фокус дослідження від «цифрової економіки» як сукупності нових ринків до цифрового капіталізму як специфічної форми влади та привласнення. Алгоритми, платформи, системи штучного інтелекту та аналітики даних постають не просто інструментами підвищення ефективності, а елементами нової інфраструктури контролю над працею, доходами та поведінкою. У такій конфігурації виникає феномен цифрового фетишизму: технологічним системам приписують статус самостійних, нібито нейтральних суб'єктів економічних рішень, тоді як реальні відносини влади, експлуатації та перерозподілу вартості залишаються у тіні. Саме через цю «невидимість» соціальних зв'язків цифровий капіталізм здатен відтворювати й посилювати нерівність, маскуючи її під результат дії об'єктивних ринкових і технологічних законів.

Сучасні дослідження цифрового сублімного (В. Моско [2]), «суспільства чорних скриньок» (Ф. Пасквале [4]), капіталізму спостереження (Ш. Зубофф [1]), «зброї математичного знищення» (К. О'Ніл [3]) та платформного капіталізму (Н. Срничек [5]) показують, що алгоритми й платформи виконують роль нових форм фетишизованих об'єктів. Їх подають як автономні, об'єктивні та неминучі, хоча вони вбудовані в конкретні режими привласнення доходів і розподілу ризиків між капіталом та працею. У цьому контексті особливої ваги набуває питання: яким чином цифровий фетишизм впливає на формування доходів, чому він полегшує легітимацію нерівного розподілу на користь власників технологічної інфраструктури і як трансформує уявлення про справедливість винагороди в цифровому суспільстві.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні феномену цифрового фетишизму та виявленні його впливу на формування й

SEZIONE 1.

TEORIA ECONOMICA, ECONOMIA MACRO E REGIONALE

диференціацію доходів у цифровій економіці. Передбачається: розкрити зміст цифрового фетишизму як особливої форми маскування відносин експлуатації та привласнення вартості, створеної цифровою працею; проаналізувати, як фетишизація алгоритмів, платформ і даних легітимізує нерівний розподіл доходів між власниками технологічної інфраструктури та працівниками; окреслити основні механізми, через які дискурси технологічного детермінізму, «нейтральності» алгоритмів і «гнучкості» зайнятості впливають на структуру доходів і закріплюють поляризацію в умовах цифрового капіталізму.

Поширення цифрових технологій створює враження, що економічні процеси дедалі більше визначаються алгоритмами, кількісними моделями та автоматизованими інструментами прийняття рішень. У масовій свідомості формується образ технологій як об'єктивних і самодостатніх чинників, здатних незалежно від соціальних інтересів і структур впливати на виробництво, формування доходів і розподіл вартості. Саме це феноменологічне зміщення акценту (від соціальних відносин до технічних інструментів) створює підґрунтя цифрового фетишизму.

Цифровий фетишизм постає як ідеологічний механізм, у межах якого технологічним системам надають статус автономних, нейтральних та неутручальних суб'єктів, хоча насправді вони вбудовані в соціальні й економічні відносини, насичені інтересами власників цифрової інфраструктури. Видимість «технологічної об'єктивності» приховує факт, що саме люди формують алгоритми, визначають параметри моделей, контролюють цифрові платформи та привласнюють створену цифровою працею вартість. Так виникає специфічна форма відчуження: працівник не тільки втрачає контроль над процесом праці та її результатами, але й перестає бачити суб'єктність тих, хто фактично управляє алгоритмами. Технологічна система постає як «головний діяч», тоді як відносини влади залишаються невидимими.

Одним із ключових вимірів цифрового фетишизму є уявлення про алгоритми як неупереджені інструменти, здатні забезпечити «справедливий» розподіл ресурсів або оцінювання результатів праці. Непрозорість алгоритмів формує так зване «суспільство чорних скриньок», у якому неможливо з'ясувати логіку ухвалення рішень щодо оплати праці, призначення завдань, рейтингової оцінки чи доступу до можливостей. Унаслідок цього виникають такі ефекти: 1) працівники не мають доступу до критеріїв, що визначають їхній дохід, тому позбавлені можливості вимагати змін або оскаржувати рішення системи; 2) алгоритми підсилюють асиметрію інформації, оскільки лише власники платформ володіють повним масивом даних; 3) помилки алгоритмів

автоматично перетворюються на «норму», бо вважаються технічно обґрунтованими, а не результатом дискреційних управлінських рішень. Підміна реальних відносин алгоритмічною логікою створює ілюзію нейтральності технологій, яка легітимізує нерівномірний перерозподіл доходів. Платформні бізнес-моделі формують принципово новий режим привласнення вартості. Цифрові платформи не просто координують попит і пропозицію – вони контролюють цифрову інфраструктуру, дані, правила входу на ринок та алгоритми ціноутворення.

Основні механізми привласнення цифрової ренти: мережева монополізація – платформи отримують надприбутки не тому, що виробляють більше, а тому, що контролюють мережеві ефекти; алгоритмічний контроль над працею – управління інтенсивністю, оплатою та доступністю роботи здійснюється централізовано; комодифікація поведінкових даних, де кожна взаємодія користувача виробляє цінність, але доходи від неї не повертаються працівникам; трансформація статусу працівника на «самозайнятого», що дозволяє платформам мінімізувати витрати на соціальні гарантії та перекласти ризики на виконавців.

Фетишизація цифрових технологій виконує важливу соціальну функцію – вона нормалізує нерівність і робить її видимою як «природний» наслідок технологічного прогресу. Основні ідеологічні наративи, що підтримують нерівномірний розподіл доходів: «Технології самі визначають, кому скільки заробляти», хоча реальні правила встановлюють власники платформ. «Алгоритм неупереджений», хоча всі алгоритми навчені на даних, які відображають існуючу соціальну структуру. «Гнучкість = свобода», риторика, яка приховує прекарізацію та нестабільність доходів. «Дані – це лише технічний ресурс», хоча саме дані стають ключовим джерелом рентного доходу технологічних корпорацій. «Монополії – результат інновацій», хоча монопольна влада є інституційним рішенням, а не технічною необхідністю. Так створюється середовище, у якому нерівність доходів не тільки відтворюється, а й закріплюється через довіру до технологічної «об'єктивності». Розглянемо механізми впливу цифрового фетишизму на структуру доходів (табл. 1).

Таблиця 1

Вплив цифрового фетишизму на формування доходів

Механізм	Як проявляється	Наслідок для працівника	Наслідок для власника платформи
Фетишизація алгоритмів	Алгоритми сприймаються як «об'єктивні»	Немає можливості оскаржити систему оплати	Централізований контроль над ціноутворенням

SEZIONE 1.

TEORIA ECONOMICA, ECONOMIA MACRO E REGIONALE

Продовження табл. 1

Механізм	Як проявляється	Наслідок для працівника	Наслідок для власника платформи
Фетишизація платформ	Платформа видається нейтральним посередником	Відсутність трудових прав і гарантій	Максимізація доходу з кожної транзакції
Фетишизація даних	Дані не сприймаються як форма праці	Працівник не отримує частку ренти	Привласнення безкоштовного ресурсу
Фетишизація інновацій	Монопольні ренти подаються як інноваційна «винагорода»	Бар'єри входу та зменшення доходів	Концентрація капіталу та влади

[авторська розробка]

У цифровій економіці значна частина створеної цінності має нефізичний характер: увага користувачів, їхня взаємодія із платформами, виробництво поведінкових даних, мікроевзаємодії у цифровому просторі. Проте домінуючі уявлення про природу праці та доходів не враховують ці форми діяльності як економічно значущі. Це також прояв цифрового фетишизму – знецінення цифрової праці та приховування її внеску у створення ренти технологічних корпорацій.

Цифровий фетишизм має системний вплив на структуру зайнятості та доходів: по-перше, поляризація доходів між висококваліфікованими працівниками та виконавцями цифрової праці; по-друге, концентрація цифрової ренти у власників інфраструктури – платформ, дата-центрів, алгоритмічних систем; по-третє, зростання прекарізації, коли більшість роботи виконується в умовах нестабільного доходу; по-четверте, посилення монопольної влади технологічних корпорацій, яка маскується під «закон мережевих ефектів»; по-п'яте, ерозія традиційних трудових прав, які видаються за застарілі в умовах «гібридної», «гнучкої» чи «цифрової» праці. Загалом цифровий фетишизм не просто супроводжує нерівність – він забезпечує її виправдання й посилює інституційно.

Висновки. Феномен цифрового фетишизму дозволяє зрозуміти, як саме цифрова економіка виробляє нові механізми нерівного розподілу доходів. Алгоритми набувають статусу «нейтральних арбітрів», платформи – «інноваційних посередників», а дані – «технічного ресурсу». Усе це створює видимість технологічної об'єктивності, що знімає відповідальність за привласнення вартості та закріплює асиметрію між працівниками та власниками цифрової інфраструктури. Розуміння цифрового фетишизму є

ключем до вироблення політик, здатних забезпечити справедливіший розподіл доходів у цифрову епоху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- [1] Зубофф Ш. (2019). *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. New York: PublicAffairs.
- [2] Моско В. (2004). *The Digital Sublime: Myth, Power, and Cyberspace*. Cambridge: MIT Press.
- [3] О'Ніл К. (2016). *Weapons of Math Destruction: How Big Data Increases Inequality and Threatens Democracy*. New York: Crown.
- [4] Пасквале Ф. (2015). *The Black Box Society: The Secret Algorithms That Control Money and Information*. Cambridge: Harvard University Press.
- [5] Срничек Н. (2017). *Platform Capitalism*. Cambridge: Polity Press.

